

OBSZARY PRAKTYKI ANDRAGOGICZNEJ

Monika Modrzejewska-Szeląg

ORCID: 0009 0007 4080 4192

KSZTAŁCENIE LOGOPEDÓW W POLSCE – PERSPEKTYWY ROZWOJOWE

Słowa kluczowe: logopedia, logopeda, modele i koncepcje kształcenia logopedów.

Streszczenie: Celem artykułu jest ukazanie koncepcji i modeli kształcenia logopedów w Polsce oraz perspektyw rozwojowych kształcenia tych specjalistów. Rozpoznanie dokonano na podstawie analizy aktów prawnych, literatury przedmiotu oraz wtórnej analizy badań już istniejących. Dziś w kontekście projektu Ustawy o niektórych zawodach medycznych jest to temat bardzo aktualny. Dokument powyższy bowiem z uwagi na wybiórcze, medyczne rozumienie roli logopedów sytuuje ich w miejscu, które zdaniem Polskiego Związku Logopedów, Polskiego Towarzystwa Logopedycznego, środowiska akademickiego oraz logopedów-praktyków jest niewłaściwe i może znacząco wpłynąć nie tylko na status zawodowy logopedy, jego miejsce w społeczeństwie, ale także na zmianę systemu kształcenia w powyższym zawodzie.

Wprowadzenie

W ostatnich latach nastąpił znaczący wzrost zapotrzebowania na rynku pracy na specjalistów – logopedów. Jest on podyktowany między innymi zarówno rosnącą świadomością rodziców dzieci, które długo nie rozwijają mowy lub występują w niej zakłócenia czy zaburzenia, jak i liczbą dzieci przedwcześnie urodzonych oraz ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi uczących się w placówkach edukacyjnych. Problemy logopedyczne dotyczą również osób dorosłych po incydentach neurologicznych powstałych w instytucjach należących do systemu opieki zdrowotnej i zabezpieczenia społecznego. Logopedzi zatrudniani są m.in. w żłobkach, przedszkolach, szkołach, poradniach psychologiczno-pedagogicznych, szpitalach, poradniach specjalistycznych. Często łączą wykonywanie zadań

logopedy z innymi, np. pedagoga specjalnego, nauczyciela przedmiotu, terapeuty zajęciowego, fizjoterapeuty czy psychologa. Powszechne rozumienie roli logopedy skupia się na dosłownym tłumaczeniu znaczenia słowa *logopedia* (z grek. logos – słowo, mowa oraz paideia – wychowanie), zatem logopeda to osoba zajmująca się nauczaniem mowy (Białkowska, Nowodzielska, 2021). Obecnie zadania tychże specjalistów, z uwagi na mnogość przypadków trafiających do gabinetów logopedycznych, są znacznie szersze i wymagają wiedzy z wielu dyscyplin naukowych, jak również ścisłej współpracy z ich przedstawicielami. Stąd wyłaniają się dwa główne pytania problemowe – jakie są koncepcje i modele kształcenia logopedów w Polsce oraz perspektywy rozwojowe kształcenia tych specjalistów? Artykuł stanowi próbę odpowiedzi na sformułowane pytania w oparciu o analizę aktów prawnych, literaturę przedmiotu oraz wtórną analizę badań już istniejących. Dziś w kontekście projektu Ustawy o niektórych zawodach medycznych jest to temat tym bardziej aktualny. Dokument powyższy bowiem z uwagi na wybiórcze, medyczne rozumienie roli logopedów sytuuje ich w miejscu, które zdaniem Polskiego Związku Logopedów, Polskiego Towarzystwa Logopedycznego, środowiska akademickiego oraz logopedów-praktyków jest niewłaściwe i może znacząco wpłynąć nie tylko na status zawodowy logopedy, jego miejsce w społeczeństwie, ale także na zmianę systemu kształcenia w powyższym zawodzie.

Logopedia, logopeda i jego rola

Logopedia jako dyscyplina naukowa (Lechta, 2011) definiowana jest bardzo różnorodnie ze względu na mnogość reprezentantów dziedzin naukowych, którzy przyczynili się do jej powstania¹. Powodem jest również coraz szerszy obszar działania specjalistów z zakresu mowy oraz zmieniające się okoliczności poznania naukowego, a także kontekst temporalny. W niniejszej wypowiedzi z obszernej palety definicji wybrano tylko te, które wydają się najpełniejsze i ukazują ich ewolucję multidyscyplinarną.

Według twórcy polskiej logopedii L. Kaczmarka (1991) już w 1936 roku termin ten pojawił się w „Nowinach Lekarskich”, gdzie użyty został przez Marię Łączkowską w znaczeniu: terapii mowy. Antos, Demel i Styczek (1967) mianem *logopedii* nazywają naukę o kształtowaniu prawidłowej mowy i usuwaniu wad wymowy. W. Doroszewski w „Słowniku języka polskiego” (1969) wyjaśnia *logopedię* jako „dział pedagogiki specjalnej zajmujący się badaniami i leczeniem wad mowy”. L. Kaczmarek (1976), przedstawiciel lubelskiego ośrodka logopedycznego, pierwszego w Polsce kształcącego logopedów, proponuje rozumieć *logopedię*, jako dyscyplinę samodzielną, multi- oraz interdyscyplinarną, zajmującą się badaniem wszystkich aspektów mowy, jak i procesami mowy biernej i czynnej,

¹ Logopedia w dyskursie naukowym np. Czech jest odrębną dyscypliną naukową. Natomiast w polskim prawodawstwie dotychczas nie doczekała się swojego odrębnego miejsca, z czego wynikać mogą konkretne konsekwencje, o których wspominam w ostatniej części artykułu.

substancją wypowiedzi słownych oraz pisanych. Z kolei G. Jastrzębowska (1998) dzieląc myśl Demelowej, tłumaczy *logopedię* jako naukę wyjaśniającą odstępstwa od norm w rozwoju mowy, badającą zarówno etiologię oraz patogenezę zaburzeń mowy, jak i diagnostykę, profilaktykę, a także jej korektę. Rozszerza jednak i uzupełnia tę koncepcję prezentując pogląd, iż przedmiotem zainteresowań *logopedii* jest całość zagadnień związanych z komunikacją językową w interdyscyplinarnym ujęciu: medycznym, psychologicznym, pedagogicznym, lingwistycznym, artystycznym oraz w zakresie: od wzorca, normy, po patologię (Jastrzębowska, 1998). S. Grabias (1997, s. 13) podkreśla jednak wyraźnie, że „[...] logopedia nie jest prostym zlepkiem wiedzy medycznej, psychologicznej, pedagogicznej i językoznawczej, lecz zhierarchizowaną strukturą, do której starsze od logopedii dyscypliny wnoszą wyniki swoich badań w różnym stopniu. Jedne uzyskują ważniejsze znaczenie na etapie opisu i wyjaśniania zjawisk, inne znowu stają się istotne w planowaniu terapii logopedycznej i samym postępowaniu praktycznym”. Odnosi się on w sposób krytyczny do „kaczmarkowskiej logopedii”, tłumacząc iż była ona bardziej zwrócona na badanie realizacji języka (*parole*) niż na sam język (*langue*). Grabias jest zdania, iż na skutek rozwoju neurobiologii, audiologii, psycho- i socjolingwistyki, nastąpiły zmiany w postrzeganiu języka i jego znaczenia w procesie kształtowania ludzkiego umysłu. Dało to podstawę do redefinicji logopedii o formułę: „to nauka o biologicznych uwarunkowaniach języka i zachowaniach językowych” (Grabias, 2010–2011, s. 9). Obecnie przedmiot badań *logopedii* jest dość szeroki i obejmuje mowę i jej zaburzenia, komunikację ludzką we wszystkich jej aspektach, które prowadzą człowieka do powstania językowego obrazu świata, językowej realizacji intencji w formie przekazu oraz socjalizacji jednostki (Grabias, 2010–2011). W ten sposób, jak twierdzi Pluta-Wojciechowska (2019), logopedia dopasowuje przedmiot swoich zainteresowań do zmieniającej się rzeczywistości, nie porzucając wcześniejszych założeń. Michalik (2015, s. 42) twierdzi wręcz, że „nie należy wykluczać, iż aktualnie obowiązująca definicja ma charakter tymczasowy. Oczywiście tymczasowość nie implikuje pojęcia prowizoryczności”.

Szerokie pole definiowania pojęcia *logopedia* wyznacza jednocześnie obszary rozumienia zawodu *logopedy* oraz jego roli w życiu społecznym. W „Słowniku terminów logopedycznych” Surowaniec (2005) definiuje *logopedę* jako specjalistę w dziedzinie logopedii. A zatem odnosząc to rozumienie do definicji *logopedia*, niewątpliwie *logopedą* nazwać można specjalistę z zakresu działań zarówno diagnostycznych i profilaktycznych, jak i prognostycznych w obszarze mowy, języka i komunikacji. Zawód *logopedy*, wraz z trzema specjalnościami: *logopeda ogólny*, *surdologopeda* oraz *neurologopeda*, został w Polsce wprowadzony do Klasyfikacji Zawodów i Specjalności dopiero w 1995 roku jako: „specjalista w zakresie diagnozy i terapii zaburzeń mowy” (Dz.U. 1995, nr 48). Ze zmianą w roku 2004, kiedy to dokonano nowego podziału tej profesji na *logopedę* – zatrudnionego w systemie służby zdrowia oraz *nauczyciela logopedę* – pracującego w instytucjach

oświatowych. (Dz.U. 2004, nr 265, poz. 2644 z późn. zm.). W roku 2010 roku do zawodu *logopedy* na powrót dopisano *neuro i surdologopedę* (Dz.U. Nr 82, poz. 537 z dnia 17.05.2010 r.). Podział logopedów, dokonany w Klasyfikacji na: *logopedów i nauczycieli logopedów*, mimo identycznego przygotowania zawodowego, znacząco wpływa na ich pracę. Różnicuje bowiem dodatkowe kwalifikacje, czas pracy awans zawodowy, zakres obowiązków oraz rodzaj zaburzeń, z jakimi spotykają się w pracy. Odmienne też są przepisy prawne w zależności od systemu, w którym są zatrudnieni. Zadania *nauczyciela logopedy* określone są w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 lipca 2020 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach oraz w Klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy – wg stanu na dzień 1 stycznia 2023 r. Należą do nich:

- „1) diagnozowanie logopedyczne, w tym prowadzenie badań przesiewowych w celu ustalenia stanu mowy oraz poziomu rozwoju językowego uczniów;
- 2) prowadzenie zajęć logopedycznych dla uczniów oraz porad i konsultacji dla rodziców i nauczycieli w zakresie stymulacji rozwoju mowy uczniów i eliminowania jej zaburzeń;
- 3) podejmowanie działań profilaktycznych zapobiegających powstawaniu zaburzeń komunikacji językowej we współpracy z rodzicami uczniów;
- 4) wspieranie nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i innych specjalistów w:
 - a) rozpoznawaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów,
 - b) udzielaniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej” (Dz.U. 2020 poz. 1280).

Natomiast *logopeda* według Klasyfikacji „prowadzi badania i działania praktyczne w zakresie ogólnej diagnozy stanu rozwoju mowy i ogólnej terapii zaburzeń komunikacji człowieka na różnych etapach rozwoju i w różnych sferach aktywności: edukacyjnej, społecznej i zawodowej; zajmuje się korygowaniem wad wymowy i usprawnianiem języka, profilaktyką i likwidowaniem zaburzeń komunikacji uwarunkowanych środowiskowo lub organicznie (różnego rodzaju czynnikami patologicznymi), a także rehabilitacją mowy po wypadkach i urazach”.

Niezależnie od powyższego zróznicowania podkreśla się (Woźniak 2017, s. 71), „że aktywność logopedów na świecie jest od ponad wieku zauważalna i coraz lepiej koordynowana. Logopeda to obecnie poważny zawód, szanowany we wszystkich cywilizowanych krajach. [...] w ostatnich 20 latach, jest to najbardziej dynamicznie rozwijający się zawód”. Pluta-Wojciechowska (2013, s. 20) uznaje wręcz, „że logopeda przyszłości będzie niezbędnym specjalistą i ekspertem w sprawach posługiwania się językiem podczas poznawania świata, komunikacji i w trakcie życia społecznego. Nikt mu nie dorówna (i już pewnie nie dorównuje) zarówno w normie, jak i w przypadku zaburzeń. Stanie się [...] niezbędny dla lekarza, nauczyciela i psychologa, a także dla rodziców, którym będzie pomagał

w prowadzeniu dziecka do języka, także w przypadku dzieci zdrowych”. Ponadto Grabias (2018, s. 390) podkreśla, iż „logopeda na swoim gruncie jest budowniczym umysłu, a język jest ścieżką, która go do tego umysłu prowadzi. [...] Logopeda [...], budując język, ma ułatwić człowiekowi poznanie świata, zbudować sposób przekazu wiedzy, umożliwić istnienie w grupie społecznej, To jest tak wiele, że nie należy szukać więcej”.

Rozumiejąc zatem, kim jest logopeda i jakie zadania są przed nim stawiane, można określić, jakie miejsce zajmuje w ludzkiej wspólnoty. Nie ma wątpliwości co do tego, że jest on zaangażowany w pomoc drugiemu człowiekowi na różnych etapach w jego cyklu życia. Jednak poprzez swoje działania podejmuje nieustanne staranie nie tylko o jednostkę, ale również o jej środowisko. Logopeda dbając o narzędzia wpływu społecznego, jakimi są mowa, język i komunikacja, pełni ważną rolę w społeczeństwie (Dramska, 2001b), gdyż, jak powiedziała M. Derwojedowa, „tam, gdzie zaczyna się język, zaczyna się człowiek».

Przegląd koncepcji kształcenia logopedów w Polsce na tle historycznym

Z uwagi na fakt, iż logopeda zajmuje się delikatną i niezwykle skomplikowaną strukturą, jaką jest człowiek, ma on wpływ na stan jego funkcjonowania. Postawione są przed nim trudne zadania, wymagające szerokiej wiedzy interdyscyplinarnej z zakresu językoznawstwa, pedagogiki, psychologii, a także medycyny. Stąd system kształcenia tychże specjalistów-logopedów, musi wyposażać absolwentów we właściwą wiedzę oraz umiejętności. Proces ten jest długotrwały i trudny. Początkowo kształcenie logopedów odbywało się na kierunkach filologicznych w Lublinie, Warszawie i Gdańsku, następnie na pedagogicznych, obecnie także i na medycznych. Prekursorem systemu kształcenia logopedów był L. Kaczmarek, który w 1966 roku wydał projekt programu, na podstawie którego podjął na UMCS przedsięwzięcie, jakim było otwarcie w roku akademickim 1967/1968 czteroletnich studiów logopedycznych jako tzw. przedmiotu pobocznego na kierunku pedagogika. W lipcu 1968 roku z jego inicjatywy zorganizowany został trzystopniowy wakacyjny Centralny Kurs Logopedyczny dla nauczycieli – pedagogów specjalnych, którzy ukończyli Państwowy Instytut Pedagogiki Specjalnej. Natomiast w roku 1969 profesor Kaczmarek przyczynił się do powołania w UMCS Zakładu Logopedii, który miał być miejscem prowadzenia badań naukowych, szerzenia wiedzy logopedycznej, dbania o poziom prowadzonego kształcenia oraz fundamentem dla teoretycznego i praktycznego ugruntowania polskiej logopedii (Parol, 1971). W latach od 1970 do 1989 logopedów kształcono w Polsce w systemie studiów podyplomowych. System ten był jednolity zarówno merytorycznie, jak i metodycznie. Obejmował 471 godzin programowych (280 godzin wykładów, 185 godzin ćwiczeń oraz 6 godzin seminariów). Program został wydany pod redakcją L. Kaczmarka (Parol, 1971). Pierwsze Podyplomowe Studium Logopedii uruchomiono w UMCS w 1970 roku, kolejne w 1974 roku w Uniwersytecie

Warszawskim, w 1979 roku w Uniwersytecie Gdańskim, w 1981 roku w UMCS Podyplomowe Studium Surdologopedyczne, a w roku 1983 w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie. W kolejnych latach największe państwowe uczelnie otwierały rekrutację na studia z logopedii.

Od roku 1990 nastąpiły zmiany w podyplomowym systemie kształcenia specjalistów w zakresie języka i mowy. Wtedy to uruchomiono nabór na pierwsze pięcioletnie jednolite studia dzienne w Wyższej Szkole Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, z autorskim programem H. Mierzejewskiej oraz Zakładu Logopedii WSPS, natomiast w 1993 roku trzyletnie unikatowe logopedyczne studia fakultatywne dla studentów studiów stacjonarnych (Dramska, 2001a). Standardy tychże studiów nie były ujednolicone. Jedynie postanowienia Polskiego Kolegium Logopedycznego (powstałego w 1991 r. z inicjatywy Leona Kaczmarka oraz Stanisława Grabiasa) spowodowały pewne uregulowanie w zakresie liczby wymaganych godzin. Dwuletnie studia pomagisterskie miały mieć 600 godzin, natomiast studia pięcioletnie o specjalności logopedycznej na filologii polskiej lub pedagogice minimum 1200 godzin.

Po roku 1990 nastąpił szereg niekorzystnych zmian w systemie kształcenia logopedów. Tytuł logopedy można było otrzymać zarówno po studiach podyplomowych, jak i jednolitych pięcioletnich, licencjackich, uzupełniających magisterskich, ale i po rocznych studiach podyplomowych oraz innych formach przeszkolenia logopedycznego. Kilka cenionych ośrodków naukowo-dydaktycznych, w tym z Lublina, Warszawy, Gdańska i Krakowa, podejmowało działania mające na celu instytucjonalizację zawodu logopedy oraz ustrukturyzowanie wysokiego poziomu edukacji przyszłych terapeutów mowy.

W czerwcu 1999 roku Minister Edukacji podpisał deklarację bolońską. Mimo negatywnej opinii PKL w zakresie takiego rozwiązania dla standardu kształcenia terapeutów mowy i języka zostało ono wdrożone, co spowodowało wygaszenie jednolitych studiów logopedycznych i wprowadzenie w roku akademickim 2007/2008 studiów dwustopniowych.

Od tego momentu proces kształcenia logopedów mógł przebiegać według poniższych ścieżek:

- 1) studia logopedyczne I stopnia – licencjackie,
- 2) studia logopedyczne II stopnia – magisterskie,
- 3) studia podyplomowe policencjackie,
- 4) studia podyplomowe pomagisterskie,
- 5) unikatowe studia logopedyczne licencjackie,
- 6) unikatowe studia logopedyczne magisterskie.

Studia I i II stopnia łącznie miały obejmować 1200 godzin z zakresu teorii i praktyki logopedycznej. Nie sprecyzowano jednak liczby godzin dokładnie odnoszących się do zaburzeń mowy i praktyk zawodowych, a także wymogów kadrowych. Ustalono natomiast, iż 800-godzinne studia I stopnia miały nadawać prawo do wykonywania zawodu nauczyciela – logopedy. Absolwent po ukończeniu

dotychczasowych uzupełniających studiów magisterskich 400-godzinnych miał otrzymać pełne przygotowanie logopedyczne (Woźniak, 2010).

W październiku 2007 roku w UMCS z inicjatywy S. Grabiasa, we współpracy z Instytutem Fizjologii i Patologii Słuchu z Warszawy, rozpoczęto kształcenie logopedów w systemie unikatowych studiów licencjackich – logopedia z audiologią (2220 godzin, w tym przedmioty poświęcone ściśle patologii mowy – 465 godzin, praktyki – 225 godzin), gdzie edukowano nauczycieli-logopedów i audiofonologów. A w roku akademickim 2010/2011 w systemie studiów magisterskich – logopedia z audiofonologią – kształcono magistrów logopedii (1065 godzin, przedmioty poświęcone ściśle patologii mowy – 295 godzin, praktyki – 45 godzin). W tym samym roku natomiast Uniwersytet Gdański w połączeniu z Akademią Medyczną zorganizował studia dzienne licencjackie na kierunku logopedia, nadające kwalifikacje nauczyciela logopedy i nauczyciela języka polskiego, następnie po ukończeniu studiów magisterskich absolwent uzyskiwał tytuł magistra logopedii. Działanie to miało na celu zakończenie niezadowolającego procesu kształcenia na studiach podyplomowych trzy- i czterosemestralnych, które miały pozostać jedynie jako forma logopedycznego kształcenia specjalnościowego w zakresie surdo- bądź neurologopedii (Woźniak, 2010).

Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i przypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 50, poz. 400), określiło, iż:

- „§21.1. Kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela logopedy w szkołach i placówkach, o których mowa w § 2, posiada osoba, która ukończyła:
- 1) studia magisterskie w zakresie logopedii oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub
 - 2) studia magisterskie na dowolnym kierunku i studia podyplomowe w zakresie logopedii oraz posiada przygotowanie pedagogiczne.
2. Kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela logopedy w szkołach i placówkach, o których mowa w § 3, 4, 14, 15, 17 i 18, posiada osoba, która:
- 1) ma kwalifikacje określone w §2 lub
 - 2) ukończyła:
 - a) studia I stopnia w zakresie logopedii oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub
 - b) studia I stopnia na dowolnym kierunku (specjalności) i studia podyplomowe w zakresie logopedii oraz posiada przygotowanie pedagogiczne”.

Na podstawie powyższego Rozporządzenia można więc było zatrudniać w oświacie już po studiach licencjackich z logopedii. Zdaniem Polskiego Związku Logopedów jednak studia I stopnia nie edukowały w pełni do realizacji zadań

logopedów określonych w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dn. 7 stycznia 2003 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U., Nr 11, poz. 114), gdyż nie przygotowywały absolwentów do dokonywania diagnozy logopedycznej.

Woźniak (2010) wyraźnie podkreślał konieczność wprowadzenia skodyfikowanych standardów kształcenia w celu zdobycia wysokich kompetencji i umiejętności niezbędnych do wykonywania zawodu logopedy. Dlatego też w 2010 roku Polska przystąpiła do Projektu Network for Tuning Standards and Quality of Education programmes for Speech and Language Therapists in Europe (NetQues). Zrzeszał on 65 partnerów reprezentujących wszystkie 27 państw członkowskich UE oraz partnerów z Liechtensteinu, Norwegii i krajów kandydujących – Islandii i Turcji. NetQues miał ustalić, „jaki zakres wiedzy, umiejętności i zdolności jest potrzebny do wykonywania zawodu logopedy w sposób bezpieczny, efektywny i samodzielny. Celem projektu było przede wszystkim dążenie do wypracowania wspólnych rozwiązań:

- stosowanych w dziedzinie kształcenia, uzyskiwania licencji zawodowych;
- opracowania standardów kształcenia logopedów dla całej Unii Europejskiej na podstawie informacji uzyskanych z przeprowadzonych w ramach projektu badań;
- ujednoczonych wzorców edukacyjnych;
- dzielenia się najlepszymi praktykami w nauczaniu-uczeniu się [...];
- wspierania rozwoju ustawicznego uczenia się (LLL) na poziomie Unii Europejskiej oraz na poziomie kraju;
- zapewnienia możliwości ujednoczenia systemu kształcenia przez uczelnie wyższe i dostosowanie się do ich wytycznych organizacji zawodowych;
- zaangażowanie się w każdym kraju Unii Europejskiej w programy kształcenia oraz wpływ edukacyjnych debat na realizację idei kształcenia; uznawanie dyplomów oraz kwalifikacji zdobytych za granicą;
- określenie statusu zawodowego (uregulowanie zasad prawnych zawodu logopedy w krajach Unii Europejskiej);
- w zakresie zasad nadawania stopnia akademickiego logopedy;
- określenie organów kompetentnych do wyrażenia zgody – w przewidzianej prawem dla danego państwa formie – na wykonywanie zawodu” (Przybyła, Woźniak, 2012, s. 212–213).

W rezultacie przeprowadzenia powyższego projektu w 2013 roku powstał wykaz kluczowych kompetencji ogólnych oraz specyficznych, wspólnych dla standardów edukacji logopedycznej w ramach kształcenia w Europie, które powinien osiągnąć absolwent kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu logopedy. Zestawienie to mogło stać się podstawą do zbudowania programu kształcenia na kierunku logopedia, którego absolwenci wyposażeni zostaliby w potrzebną i oczekiwaną wiedzę oraz umiejętności przedmiotowe. Do dziś brakuje

państwowych unormowań w systemie kształcenia logopedów, a ścieżki edukowania specjalistów od mowy i języka są różnorodne. W 2019 roku wprowadzono natomiast ministerialny standard dotyczący kształcenia nauczycieli-logopedów (Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela, załącznik nr 3. Dz.U. 2019 poz. 1450).

Obecnie, aby uzyskać kwalifikacje do wykonywania zawodu logopedy, należy ukończyć:

- logopedyczne studia licencjackie (I stopnia),
- logopedyczne studia magisterskie (II stopnia),
- jednolite magisterskie (5-letnie) na kierunku pedagogika specjalna lub
- 4 semestralne studia podyplomowe.

Mogą to być studia stacjonarne, niestacjonarne, podyplomowe, online, na uczelniach publicznych i niepublicznych. Podlegają one Ministerstwu Nauki i Szkolnictwa Wyższego i prowadzone są na określonym kierunku, poziomie i profilu. Według §3. Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 września 2018 r. w sprawie studiów, ich programy na kierunku logopedia są określane przez prowadzącą kierunek uczelnię, a zatem mogą być odmienne.

Załącznik nr 3 Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela logopedy, podaje, iż ogólna liczba godzin zajęć, w tym praktyk zawodowych, na studiach stacjonarnych wynosić powinna 3090. Dla studiów niestacjonarnych liczba ta może być odpowiednio zmniejszona, pod warunkiem jednak, że zostanie zapewnione osiągnięcie wszystkich wymaganych efektów uczenia się. Standard ministerialny określa szczegółowe efekty wiedzowe, umiejętnościowe oraz kompetencyjne w zakresie trzech grup zajęć: przygotowania merytorycznego, przygotowania dydaktyczno-metodycznego oraz praktyk zawodowych.

Próba oceny systemu kształcenia logopedów/nauczycieli logopedów

Przedstawiciele logopedycznego środowiska akademickiego oraz logopedzi praktycy podczas konferencji oraz spotkań naukowych podejmują każdorazowo temat problemów związanych z teorią i praktyką logopedyczną. Nader często przeżywają się w nich kwestie słabych i mocnych stron kształcenia młodych adeptów logopedii. Analizując system uniwersyteckiej edukacji specjalistów logopedów, wśród słabych stron wymienić można następujące:

- Kształcenie nauczycieli logopedów w Polsce według ustanowionego w 2019 roku standardu odbywać się może na studiach 5-letnich, na kierunku pedagogika specjalna, jak i na studiach licencjackich i uzupełniających magisterskich oraz na studiach podyplomowych (Rozp. MNiSW, 2019, ust. 1.2, 1.13). Takie rozproszenie wiąże się z brakiem kontroli jakości nauczania, gdyż brakuje

narzędzi, które pozwoliłyby ją egzekwować. Dodatkowo programy kształcenia na poszczególnych uczelniach i kierunkach, zgodnie z §3. Rozporządzenia MNiSW z dnia 27 września 2018 r. w sprawie studiów, różnią się w zakresie prowadzonych przedmiotów, treści, liczby godzin, sposobu realizacji praktyk zawodowych, ale także wyspecjalizowanej kadry prowadzącej zajęcia.

- Ciągłym problemem są studia podyplomowe, które wciąż stanowią podstawę zdobywania kwalifikacji zawodowych przez logopedów. Prowadzone są one przez różne organizacje, nie tylko uczelnie, ale i fundacje, które nie mając wykwalifikowanej kadry specjalistów, nie są w stanie zapewnić właściwego poziomu edukacji, ani teoretycznej, ani praktycznej (Grabias, 2017).
- Należy pamiętać, że pozostawienie modelu kształcenia bolońskiego wymaga przygotowanie jasno sprecyzowanych zasad przyznawania kwalifikacji zawodowych już po studiach I stopnia, jak i rozszerzenia ich po studiach II stopnia. Model ten umożliwia także podejmowanie studiów na poziomie magisterskim po ukończeniu licencjatu z innego przedmiotu (np. filologii polskiej, filologii angielskiej czy psychologii).
- Warto również zaznaczyć, że studia logopedyczne prowadzone są w ramach kilku dyscyplin wiedzy: pedagogiki, psychologii, lingwistyki, medycyny (audiologii, foniatrii). W związku z tym zdobywane przez absolwentów kompetencje różnią się w zależności od typu uczelni kształcącej (pedagogicznej, filologicznej, medycznej). Nadal nie wiadomo zatem, czy kształcimy specjalistę oświaty, czy zdrowia. Nauczyciel-logopeda czy po prostu logopeda? Standard mówi bowiem o nauczycielu-logopedzie, stąd pojawiające się nieścisłości w rozumieniu powierzanych logopedzie zadań.
- Od kilku lat, z uwagi na możliwość zdobycia dodatkowych kwalifikacji oraz źródła dochodów, czy też chęć przekwalifikowania się, obserwowane jest duże zainteresowanie studiami logopedycznymi. Idzie za tym ich komercjalizacja. Skutkiem czego mamy absolwentów z brakami kompetencyjnymi, wiedzyowymi oraz praktycznymi, których niestety nie da się nadrobić jedynie entuzjazmem kandydata (Ostapiuk, Pluta-Wojciechowska, Grabias, Woźniak, 2018).
- Wreszcie należy pamiętać, iż wymagania uczelniane pod kątem podstaw przyjęcia kandydatów na studia logopedyczne są różnorodne. W ramach rekrutacji prowadzone są rozmowy kwalifikacyjne. Wybrane uczelnie wymagają zaświadczenia od logopedy o braku przeciwwskazań do wykonywania zawodu logopedy, audiologa lub ortodonta. Niektóre natomiast poza konkursem świadectw nie dokonują jej w ogóle. Skutkiem czego, jak można się domyślać, bywają studenci, którzy nie wykazują predyspozycji do wykonywania tego zawodu.
- Warto wszakże wskazać również na mocne strony systemu edukowania terapeutów mowy i języka:
- Poziom zdobywanych przez polskich logopedów kwalifikacji jest wysoki w porównaniu z innymi krajami. Polski specjalista logopeda to przeważnie

absolwent studiów magisterskich, nierzadko z ukończonymi dodatkowo studiami podyplomowymi oraz różnorodnymi szkoleniami specjalistycznymi (Tarkowski, 2018).

- Dorobek naukowy prekursorów i twórców współczesnej logopedii jest na wysokim poziomie. Powstające prace naukowe ukazują oryginalne ujęcie i stanowią ważny głos w rozwoju logopedii (Grabias, 2017). W związku z tym zajęcia w wiodących uczelniach prowadzone są przez wysoko wyspecjalizowaną kadrę naukowców oraz praktyków.
- Nie można także zignorować wspólnej, udanej walki o wykreślenie logopedy z ustawy o niektórych zawodach medycznych, w wyniku której nastąpiła znacząca integracja środowiska logopedów zatrudnionych w resorcie oświaty i zdrowia, PTL i PZL oraz środowiska akademickiego. Współpraca tychże grup, należy mieć nadzieję, doprowadzi do opracowania i uchwalenia odrębnej ustawy o zawodzie logopedy, która w pełni ureguluje jego prawa i obowiązki oraz ujednotoczy standardy kształcenia i dalszego rozwijania umiejętności w toku doskonalenia zawodowego.

Perspektywy rozwojowe kształcenia logopedów w Polsce

Konkludując dotychczasowe ustalenia dokonane w niniejszej wypowiedzi, można się pokusić o sformułowanie kilku perspektyw rozwojowych dla kształcenia logopedów w Polsce:

- Należy ustalić status zawodowy logopedów, a co za tym idzie wizerunek logopedy w Polsce. Zaczątki instytucjonalizacji zawodu logopedy wiążą się z terapeutyczną działalnością J. Sierzyńskiego na przełomie XVIII i XIX wieku (Dramska, 2001b). Z. Tarkowski podkreśla, iż ani PTL ani PZL nie mogły osiągnąć wyznaczonego celu, jakim jest ustalenie wizerunku logopedy, gdyż dotychczas „brakuje jasnej koncepcji i woli jej wdrażania” (Tarkowski, 2005, s. 405). Obecnie w kontekście prac rządu nad ustawą o niektórych zawodach medycznych i podjętego przez pojednane środowisko logopedów protestu posłowie zdecydowali o wykreśleniu logopedy z ustawy. Dzięki temu otwarte zostało pole do pochylenia się nad statusem zawodowym logopedów, stworzeniem odrębnej ustawy o zawodzie logopedy oraz samorządu zawodowego – tzw. Izby zawodowej.
- Nie ulega wątpliwości, iż starania naukowców (Grabias, Woźniak) w kierunku uznania dyscyplinarnej odrębności logopedii, poparte przez Radę Języka Polskiego, Komitet Językoznawstwa PAN, Komisję Nauk Klinicznych PAN i Komisję Nauk Pedagogicznych PAN oraz ośrodków prowadzących stacjonarne studia logopedyczne, są niezwykle istotne. Podążając za głosami autorytetów (Woźniak, Pluta-Wojciechowska, Grabias, 2018), należy przypuszczać, iż uznanie jej odrębności, w tym przedmiotu oraz metodologii logopedycznych badań naukowych, znacząco wpłynęłoby na jakość kształcenia młodych

logopedów, dałoby podstawę do podejmowania działań służących kontrolowaniu zapisu ustawy o szkolnictwie wyższym, która pozwala otwierać studia podyplomowe tylko uczelniom prowadzącym kierunki studiów z tej dyscypliny. W oczywisty sposób otworzyłyby to możliwość doktoryzowania i habilitowania w jej zakresie, co w następnym kroku poszerzyłyby przestrzeń poznawczą dyscypliny i znaczący rozwój polskiej logopedii.

- Należałoby także jasno sprecyzować kompetencje zawodowe w korelacji z osiąganymi kwalifikacjami. Warto pamiętać, iż dyplom ukończenia studiów nie jest równoznaczny ze zdobyciem kompetencji zawodowych. Doskonałym punktem wyjścia do stworzenia standardów kształcenia, zapewniających zdobycie odpowiednich kompetencji w ramach kształcenia i kwalifikacji na poziomie przynajmniej studiów licencjackich, mógłby stać się powstały w 2013 roku raport programu NetQues.
- Warto też dokonać unifikacji programów kształcenia we wszystkich uczelniach kształcących logopedów w Polsce. Wprowadzić 5-letnie studia autonomiczne z logopedii w oparciu o standard kształcenia powstały we współpracy ze środowiskiem akademickim i związkami logopedycznymi. Bezwzględnie wymagać standardów i wysokiej jakości kształcenia, aby osiągnąć wymagane kompetencje zawodowe poprzez: weryfikację predyspozycji kandydatów do wykonywania zawodu logopedy, jakościowy program kształcenia, wykwalifikowaną kadre z dorobkiem naukowym oraz praktyków, praktyki zawodowe odbywane w placówkach zarówno oświatowych, jak i medycznych oraz kształcenie oparte na Evidence-Based Practice, tj. praktyce opartej na dowodach.
- Należy wreszcie uwzględnić jeszcze jedną ważną perspektywę rozwojową. Mianowicie warto wprowadzić markę logopedy-eksperta, jak postuluje Stasiak (2015). Ma ona na celu ukazanie roli logopedy jako diagnosty, terapeuty i patologa mowy. A co za tym idzie, poprawę jego wizerunku w świadomości społecznej oraz pełniejsze rozumienie i docenianie logopedii jako nauki. W jaki sposób należy tego dokonać? Wiele czynników ma na to decydujący wpływ, począwszy od weryfikacji przydatności kandydatów na logopedów, poprzez wysokiej jakości programy nauczania prowadzące do zdobycia odpowiednich kwalifikacji zawodowych, kształcenie w młodych adeptach poczucia tożsamości i solidarności zawodowej, szacunek dla autorytetów, przestrzeganie kodeksu etycznego oraz prawidłowo uformowaną samoocenę (Tarkowski, 2018).

Podjęta refleksja wydaje się bardzo aktualna z uwagi na ciągłe zapotrzebowanie w przestrzeni społecznej na specjalistów-logopedów wysokiej klasy. Próba odpowiedzi na pytania postawione w niniejszym opracowaniu wydaje się zatem jak najbardziej pożądana, gdyż pozwala określić kierunek, w którym kształcenie polskich logopedów powinno zmierzać.

Bibliografia

- Antos, D., Demel, G., Styczek, I. (red.). (1967). *Jak usuwać seplenienie i inne wady wymowy*. Warszawa: WSIP Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Białkowska, J., Nowodzielska, K. (2021). Ocena wiedzy Polaków w różnych grupach wiekowych na temat zakresu działań logopedy. W: Soin, J., Wojciechowska, M., Henrykowska, G. (red.), *Zdrowie. Diagnostyka, profilaktyka, bezpieczeństwo* (s. 143–153). Kielce: Wydawnictwo Impuls. <https://doroszewski.pwn.pl/haslo/logopedia/>
- Dramska, D. (2001a). *Proces instytucjonalizacji zawodu logopedy w Polsce*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 70–73.
- Dramska, D. (2001b). *Profesjonalna tożsamość logopedów w Polsce w świetle przeprowadzonych badań*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 47–49.
- Grabias, S. (1997). Mowa i jej zaburzenia. *Audiofonologia*, s. 13.
- Grabias, S. (2010–2011). Logopedia – nauka o biologicznych uwarunkowaniach języka i zachowaniach językowych. *Logopedia*, t. 39–40, s. 9–34.
- Grabias, S. (2017). Jaka jest współczesna logopedia i dokąd zmierza. W: Pluta-Wojciechowska, D., Sambor, B. (red.), *Współczesne tendencje w diagnozie i terapii logopedycznej* (s. 29–35). Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Grabias, S., Ostapiuk, B., Pluta-Wojciechowska, D., Woźniak, T. (2018). Dyskusja po dyskusji na konferencji w Chorzowie, czyli o niektórych problemach logopedii w Polsce. *Logopedia*, 47–1, s. 369–398.
- Jastrzębowska, G. (1998). *Podstawy teorii i diagnozy logopedycznej*. Studia i Monografie nr 26. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, s. 28.
- Kaczmarek, L. (1976). Stan, rozwój i perspektywy logopedii w Polsce. W: L. Kaczmarek (red.), *Studia Logopaedica*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 43–47.
- Kaczmarek, L. (1991). O polskiej logopedii. W: Grabias, S. (red.), *Przedmiot logopedii. Seria: Komunikacja językowa i jej zaburzenia*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 5–25.
- Klasyfikacja zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy z dnia 7 sierpnia 2014 roku – tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 227 z późn. zm. (Dz.U. z 2021 r. poz. 2285 oraz Dz.U. z 2022 r. poz. 853).
- Lechta, V. (2011). *Wprowadzenie do logopedii*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, s. 15–18.
- Michalik, M. (2015). Transdyscyplinarność logopedii – między metodologiczną koniecznością a teoretyczną utopią. W: Milewski, S., Kaczorowska-Bray, K. (red.), *Metodologia badań logopedycznych z perspektywy teorii i praktyki*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia, s. 32–46.
- Ostapiuk, B., Pluta-Wojciechowska, D., Grabias, S., Woźniak, T. (2018). Dyskusja po dyskusji na konferencji w Chorzowie, czyli o niektórych problemach logopedii w Polsce. *Logopedia* vol. 47, s. 369–398.
- Parol, U. (1971). Kronika. Utworzenie Zakładu Logopedii. *Logopedia. Kultura Żywego Słowa*, nr 10, s. 202–206.
- Pluta-Wojciechowska, D. (2019). Orofacjologopedia. *Logopedia*, 48–1, s. 137–158.
- Pluta-Wojciechowska, D. (2013). Dokąd zmierza logopedia? *Forum Logopedyczne*, nr 21, s. 9–21.

- Przybyła, O., Woźniak, T. (2012). Project Network for Tuning Standards and Quality of Education programmes for Speech and Language Therapists in Europe. *Logopedia Silesiana*, nr 1, s. 212–213.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach. Dz.U., Nr 11, poz. 114.
- Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i przypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub zakładu kształcenia nauczycieli. Dz. U. Nr 50, poz. 400.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach. Dz.U. 2020 poz. 1280.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 20 kwietnia 1995 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania. Dz.U. 1995, nr 48.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania z dnia 27 kwietnia 2010 r., (Dz.U. Nr 82, poz. 537 z dnia 17.05.2010 r.).
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania z dnia 27 kwietnia 2010 r., (Dz.U. Nr 82, poz. 537 z dnia 17.05.2010 r.).
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania. Dz.U. 2004, nr 265, poz. 2644 z późn. zm.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 września 2018 r. w sprawie studiów. Dz.U. 2018 poz. 1861.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela, załącznik nr 3. (Dz.U. 2019 poz. 1450).
- Stasiak, A. (2015). Wizerunek i marka logopedy-eksperta. *Forum Logopedy*, 8, s. 60–61.
- Surowaniec, J. (2005). Wartości pedagogiczne logopedii. W: W. Furmanek (red.), *Wartości w pedagogice*. Rzeszów – Warszawa: Uniwersytet Rzeszowski, Instytut Badań Edukacyjnych, s. 251.
- Tarkowski, Z. (2005). Wizerunek zawodowy i społeczny logopedy. W: M. Młynarska, T. Smereka (red.), *Logopedia. Teoria i praktyka* (s. 399–407). Wrocław: Agencja Wydawnicza a linea.
- Tarkowski, Z. (2018). Wizerunek i samoocena logopedy. *Logopedia*, 47–1, s. 399–407.
- Woźniak, T. (2010). Analiza standardów kształcenia zawodowego logopedów w Polsce. *Biuletyn Logopedyczny Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Logopedycznego*/1(24), s. 25–30.
- Woźniak, T. (2016). Edukacja Logopedów w UMCS. Historia–teraźniejszość–przyszłość. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio N – Educatio Nova*, Nr 1, s. 97–107.
- Woźniak, T. (2017). Logopedia na świecie u progu XXI wieku. W: Pluta-Wojciechowska, D., Sambor, B. (red.), *Współczesne tendencje w diagnostyce i terapii logopedycznej*. (s. 65–79). Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.

**EDUCATION OF SPEECH AND LANGUAGE THERAPISTS
IN POLAND – DEVELOPMENT PROSPECTS**

Keywords: speech therapy, speech therapist, models and concepts of speech therapists education.

Abstract: The aim of the article is to show the concepts and models of educating speech therapists in Poland and the development perspectives of educating these specialists. The diagnosis was made on the basis of the analysis of legal acts, literature on the subject and secondary analysis of existing research. Today, in the context of the draft Act on certain medical professions, this topic is prevailing. The document above, due to the selective, medical understanding of the role of speech therapists, places them in a position which, according to the Polish Logopedics Association, the Polish Logopedic Society, the academic community and speech therapists-practitioners, is inappropriate and may significantly affect not only the professional status of a speech therapist, in society, but also change the education system in the said profession.

Dane do korespondencji:

mgr Monika Modrzejewska-Szeląg

Uniwersytet WSB MERITO w Gdańsku

Wydział Społeczno-Humanistyczny

Adres e-mail: mmodrzejewska@wsb.gda.pl